

Respijt voor de mantelzorg – kansen voor zorgboeren

Respijt voor de mantelzorger – kansen voor zorgboeren

De zorgboerderij als respijtvoorziening voor
mantelzorgers van volwassen ggz-cliënten.

© 2009 Vilans en MOVISIE/Expertisecentrum Mantelzorg

Het Expertisecentrum Mantelzorg is het landelijk kenniscentrum op het gebied van mantelzorg en mantelzorgondersteuning. Met een breed scala aan diensten en producten voor alle sectoren waar mantelzorg(ondersteuning) een aandachtspunt is of zou moeten zijn. Van visie tot praktische oplossingen en van inspiratie tot kennis en advies.

Expertisecentrum Mantelzorg is een samenwerkingsverband van MOVISIE en Vilans

Auteur Marije Vermaas

Het onderzoek is uitgevoerd door Wendy van Lier
i.s.m. Steunpunt Landbouw & Zorg

Eindredactie Ina Wilbrink

Foto omslag Benjamin Earwicker

Druk Ipskamp Drukkers B.V.

ISBN 978 90 8839 08 21

Inhoud

Inleiding 3

Verkennd onderzoek onder zorgboerderijen
en mantelzorgers 5

Ervaringen en wensen van mantelzorgers 7

Ervaringen en ambities van zorgboeren 11

Respijt voor de mantelzorgers – kansen voor zorgboeren 15

 Persoonlijke en professionele begeleiding 16

 Afstemming op het ggz-ziektebeeld 19

 Beeldvorming en bekendheid 22

 De financiële basis 25

Tot slot 29

 Meer informatie 30

Inleiding

Meedraaien op een zorgboerderij vormt voor veel mensen met een psychische of psychiatrische aandoening een aantrekkelijke en zinvolle dagbesteding. Daarmee vervult de zorgboerderij óók een belangrijke functie voor de mantelzorgers van deze ggz-cliënten. Wanneer de cliënt op de boerderij is, hebben zij even respijt: *even zorgvrij door de zorgboerderij!*

“Door deelname aan onze zorgboerderij heeft de mantelzorger nu tijd voor andere kinderen in het gezin en voor zichzelf.”
Een zorgboer.

Toch zijn veel zorgboeren zich niet bewust van deze ‘doelgroep achter de doelgroep’ en de ‘respijtfunctie’ die de zorgboerderij voor hen kan vervullen. Dat blijkt uit het inventariserend onderzoek dat Expertisecentrum Mantelzorg in samenwerking met het Steunpunt Landbouw & Zorg (nu: Verenigde Zorgboeren) heeft gedaan onder zorgboeren en mantelzorgers van volwassen ggz-cliënten.

Doel van deze brochure is om deze doelgroep mantelzorgers in beeld te brengen bij zorgboeren. Het werk op de zorgboerderij dat de deelnemer een dagbesteding biedt, is voor de mantelzorger een vorm van zorgverlichting. Door gericht in te spelen op hun wensen en knel-

punten kunnen zorgboerderijen deze respijtfunctie voor de mantelzorger beter vervullen. Door zich extern te profileren als ‘respijtvoorziening’ worden zorgboerderijen bovendien meer zichtbaar voor verwijzers, mogelijke samenwerkingspartners en de gemeente die op grond van de Wmo verantwoordelijk is voor de ondersteuning van mantelzorgers.

Respijtzorg speerpunt in Wmo beleid

Gemeenten hebben met de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) de taak gekregen om te zorgen voor de ondersteuning van mantelzorgers (Prestatieveld 4). Respijtzorg is een van de acht basisfuncties van mantelzorgondersteuning die de gemeente richting biedt om hieraan vorm te geven. In de woorden van staatssecretaris Bussemaker: ‘Om overbelasting te voorkomen moeten mantelzorgers in staat worden gesteld om zo nu en dan aan de dagelijkse zorgplicht te ontsnappen.’ Terugdringen van het aantal overbelaste mantelzorgers is één van de drie speerpunten van haar Wmo-beleid.

Verkennend onderzoek onder zorgboerderijen en mantelzorgers

Foto: Bill Davenport

Het Expertisecentrum Mantelzorg heeft in samenwerking met het Steunpunt Landbouw & Zorg (nu: Verenigde Zorgboeren) een verkennend onderzoek gehouden onder zorgboeren en mantelzorgers van volwassen psychiatrische cliënten. Doel van het onderzoek was zicht te krijgen op de wensen en behoeften van mantelzorgers van ggz-clieënten en op het aanbod van zorgboeren voor deze doelgroep. Het onderzoek vond eind 2007 plaats.

Mantelzorgers zijn via media van patiënten- en familieorganisaties opgeroepen om mee te werken aan dit onderzoek. Een schriftelijke enquête is ingevuld door 88 familieleden, waarvan 65 zorgen voor een volwassene met een psychiatrische aandoening. Zorgboeren zijn benaderd via het netwerk van het toenmalige Steunpunt Landbouw & Zorg; de vragenlijst werd ingevuld door 163 respondenten; 130 van hen hebben een aanbod voor mensen met een psychiatrische aandoening, 100 zorgboeren hebben ervaring met de doelgroep. Het betreft een *verkennd* onderzoek, de cijfers geven dus alleen een indicatie.

Gebruikte begrippen

Mantelzorg. De zorg die mensen vrijwillig en onbetaald verlenen aan mensen met fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen in hun familie, huishouden of sociale netwerk. Het gaat om zorg die meer is dan in een persoonlijke relatie gebruikelijk is. Mantelzorgers zijn bijvoorbeeld kinderen die zorgen voor hun vader of moeder, ouders die zorgen voor hun kind of partners die zorg op zich nemen voor hun naaste (Definitie Expertisecentrum Mantelzorg).

Mensen die zorgen voor een naaste met een psychiatrische aandoening noemen we kortheidshalve ook wel ggz-mantelzorgers.

Respijtzorg. Tijdelijke overname van de zorg om de mantelzorger te verlichten.

Respijtzorg helpt mantelzorgers de zorg beter en langer vol te houden zonder overbelast te raken.

Ggz-cliënt. Volwassene met een psychiatrische aandoening. In deze brochure gebruiken we ook wel de term *naaste* (bezien vanuit de mantelzorger) of *deelnemer* (bezien vanuit de zorgboerderij).

Zorgboerderij. Een agrarisch bedrijf waar mensen met een hulpvraag een passende dagbesteding vinden en/of meewerken. Onder 'zorgboer' verstaan we zowel de boer als de boerin of het boerengezin.

Ervaringen en wensen **van mantelzorgers**

Zorgen voor een naaste met gedragsproblemen, bijvoorbeeld als gevolg van dementie, een verstandelijke handicap of ggz-problematiek, komt uit vele studies naar voren als zeer belastend voor de mantelzorger (zie o.a. de Boer e.a., 2009). Naast informatie en advies, emotionele steun en praktische hulp hebben veel van deze mantelzorgers ook behoefte aan respijt: af en toe even vrijaf van de zorgtaak.

“Een vakantiemogelijkheid op de zorgboerderij is wenselijk. Dit brengt iemand even in een andere omgeving. Dit jaar kon ik vanwege zijn omstandigheden niet op vakantie. Eerdere jaren ging ik met een schuldgevoel op korte vakantie. Er is voor hem niets geschikt.”
Een mantelzorger.

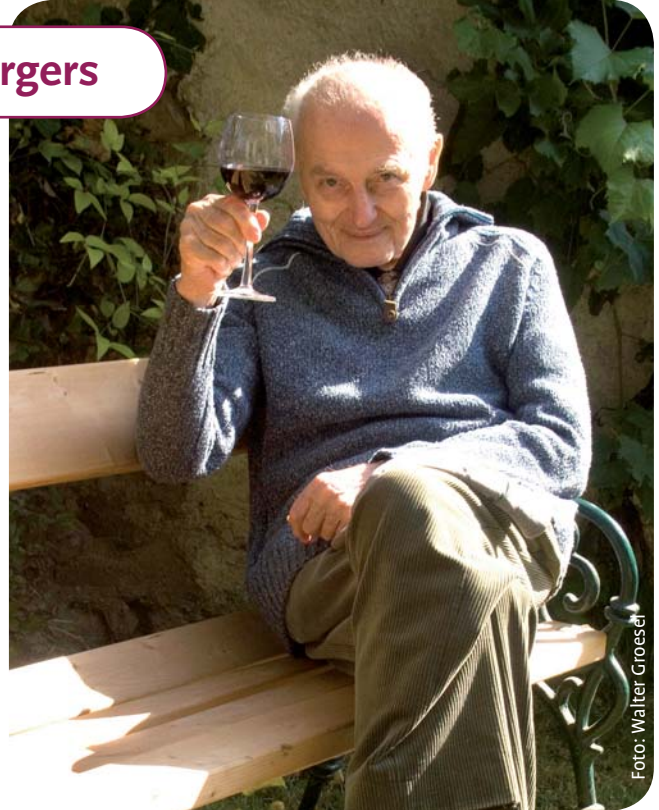

Foto: Walter Groesbeek

In de uitkomsten van het inventariserend onderzoek onder mantelzorgers van volwassen ggz-cliënten wordt dit algemene beeld bevestigd. Meer dan vier op de vijf familieleden die zorgen voor een volwassen naaste met ggz-aandoeningen heeft behoefte aan een of meerdere vormen van ondersteuning. Een op de drie bevraagde mantelzorgers heeft specifiek behoefte aan respijt. Ongeveer de helft van hen denkt daarbij aan deelname van hun naaste aan een zorgboerderij, veelal voor twee tot drie dagen per week. Van deze groep wil ruim de helft ook gebruik maken van logeeropvang. Het merendeel van de mantelzorgers is op de hoogte van het bestaan van de zorgboerderij, maar slechts een kwart van de mantelzorgers maakt er gebruik van.

“De ‘bezorgdheid om’ onze zoon is voor ons een groter probleem dan de ‘zorg voor’ hem. Omdat de zorgboerderij heilzaam is voor hem draagt deze ook bij aan het verminderen van onze bezorgdheid.”
Een mantelzorger.

De mantelzorgers

Respondenten in dit onderzoek zijn meestal mantelzorger van een ouder of een kind met ggz-problematiek. Hun belangrijkste zorgtaken bestaan uit het emotioneel ondersteunen en motiveren van hun naaste. Mantelzorgers ondersteunen ook bij het aangaan en onderhouden van sociale contacten en het vinden en vormgeven van vrije tijdsbesteding. Daarnaast houden zij toezicht en nemen ze vaak regeltaken op zich. Ook voeren zij veelal (extra) huishoudelijke taken uit. Gemiddeld besteden mantelzorgers 10,5 uur per week aan deze taken. De meerderheid zorgt voor een naaste tussen de 18 en 62 jaar met schizofrenie. Daarnaast zorgen veel mantelzorgers voor een naaste met een verslaving of autisme. Kenmerkend voor veel ggz-cliënten is dat zij meerdere problemen tegelijk hebben. De overgrote meerderheid van de mantelzorgers zorgt al langer dan vijf jaar, de meesten (70%) zelfs langer dan tien jaar. Negen van de tien mantelzorgers ervaart de zorg als soms zwaar tot zeer zwaar.

De mantelzorgers van volwassen ggz-cliënten die gebruik maken van de zorgboerderij, zijn veelal enthousiast over deelname van de cliënt. Zij zien dat het hem of haar goed doet om bezig te zijn op de zorgboerderij. Daarnaast voorziet de zorgboerderij in hun eigen 'respijtbehoefte', aangezien het voor henzelf een verlichting van de zorg betekent. Opmerkelijk hierbij is dat de overgrote meerderheid deze zorgverlichting ervaart, ook als deelname aan de zorgboerderij niet expliciet dit doel had. Deze mantelzorgers zien graag dat het aantal zorgboerderijen wordt uitgebreid zodat zij, en hun naasten, er (nog) meer gebruik van kunnen maken.

“De zorgboerderij heeft een belangrijke functie gehad op het gebied van werkervaring en zelfvertrouwen aan de ene kant en dagopvang aan de andere kant. Zeer positieve ervaringen!”
Een mantelzorger.

Van de mantelzorgers van wie de naaste niet aan de zorgboerderij deelneemt, is het merendeel onbekend met de zorgboerderij of heeft in elk geval nooit aan deelname gedacht. Beeldvorming over en onbekendheid met de zorgboerderij zijn redenen om geen gebruik te maken van het aanbod.

Een deel van de overige mantelzorgers geeft aan dat ze (meer) van het aanbod gebruik zullen maken als de zorgboerderij beter aansluit bij hun wensen en behoeften. Sommigen zien de boerderij wel als een goede vorm van respijtzorg, maar toch verwachten ze niet dat hun familielid zal willen deelnemen. Dit komt onder meer doordat de naaste vaak een beperkt besef van en inzicht in de ziekte en eigen beperkingen heeft. Ook verwacht deze groep mantelzorgers dat hun familielid zich niet thuis zal voelen tussen andere doelgroepen of dat het type activiteiten niet aansluit bij het niveau of de wensen van hun naaste. Knelpunten melden ze vooral op het gebied van de deskundigheid van de begeleiding, de afstand tot en bereikbaarheid van de boerderij en een gebrek aan financiering.

Foto: Jelle Weidema

Wat vinden ggz-cliënten zelf van de zorgboerderij?

Ggz-cliënten zelf zijn in dit onderzoek niet benaderd. Eerder onderzoek onder cliënten (o.a. Elings 2004, 2005, 2009, Hassink 2003, 2007) wijst uit dat deelname aan de zorgboerderij over het algemeen als positief ervaren wordt. Deelnemers voelen zich gewaardeerd, hebben door het werk en de sociale contacten het gevoel deel uit te maken van de maatschappij en halen plezier uit de zeer diverse activiteiten in de natuur die de zorgboerderij hen biedt. Zij benadrukken het belang van persoonlijke aandacht en begeleiding in een kleinschalige setting. Het verblijf op de boerderij doet hen goed: lichamelijk, sociaal en mentaal.

De inventarisatie wijst ook uit dat er een groep mantelzorgers is die helemaal geen gebruik wil maken van de zorgboerderij. Redenen hiervoor zijn de aard van de ggz-ziekte en eerder genoemde knelpunten zoals gebrek aan voldoende begeleiding, lastige bereikbaarheid en het type activiteiten, zijn voor hen doorslaggevend. In sommige gevallen heeft de naaste elders dagbestedingsactiviteiten gevonden.

“Mijn zoon zou te veel prikkels krijgen als hij buitenshuis moet zijn. Daarnaast vindt hij zichzelf er niet thuis horen, want volgens hem mankeert hij niets. Verder is hij erg ongestructureerd, zodat de regelmaat van een paar keer per week komen waarschijnlijk niet haalbaar is. Daarom denk ik dat hij het niet aan zou kunnen, zelfs als er voldoende begeleiding op het terrein aanwezig zou zijn.”

“Mijn zoon is te ziek om er zich voor te interesseren. Hij vindt elke nieuwigheid te belastend en te bedreigend en kan vrijwel tot geen enkele activiteit gemotiveerd worden.”

Mantelzorgers over het ggz-ziektebeeld

Ervaringen en ambities van zorgboeren

Foto: Pat Herman

'Werken op de boerderij doet de deelnemers uit de ggz-doelgroep goed' is de ervaring van veel zorgboeren. Ze schrijven het vooral toe aan de ontspannen sfeer, de sociale contacten, de kleinschaligheid van de zorgboerderij en het werk in de buitenlucht. Ook de zinvolheid en diversiteit van de werkzaamheden, het contact met dieren en de laagdrempeligheid van de zorgboerderij noemen zorgboeren als pluspunten van de zorgboerderij. Zelf ervaren ze hun bijdrage aan het welzijn van de deelnemers als een extra dimensie van hun werk. De deelnemer wordt drie van de vier keren door de boer zelf begeleid, vaak met ondersteuning van vrijwilligers en/of professionele begeleiders.

***“Sommige mensen die wij begeleiden kunnen na hun traject weer terug naar de arbeidsmarkt of starten een opleiding.”
Een zorgboer.***

De meeste ggz-deelnemers zijn 4 tot 5 dagdelen per week op de boerderij; het merendeel maakt op het moment van invullen van de enquête één tot drie jaar gebruik van het zorgaanbod. Uit eerder onderzoek (o.a. Elings 2004, 2005, 2009) blijkt dat deelnemers vaak voor langere tijd gebruik maken van de zorgboerderij.

Ad hoc opvang in de vorm van dagbesteding of logeeropvang is bij twee op de drie zorgboerderijen die aan onze inventarisatie deelnamen mogelijk. In het geval van calamiteiten of indien de mantelzorg overbelast dreigt te raken kan van deze extra opvang gebruik worden gemaakt. Zodoende fungeert de adhoc opvang als respijtoorziening.

Gemiddeld ontvangen zorgboeren 13 deelnemers per week, doorgaans niet allemaal tegelijkertijd. Ongeveer een op de vijf zorgboerderijen heeft per week 20 of meer deelnemers. Ongeveer de helft van de boeren wil het aanbod uitbreiden, bijvoorbeeld met dagopvang, leer/werktrajecten en logeermogelijkheden. Beschikbaarheid van voldoende deskundige zorg en financiering zijn de grootste belemmeringen bij het realiseren van die ambities. Financiering van de zorg is ook bij het draaiend houden van het bestaande aanbod het belangrijkste knelpunt waar zorgboeren mee kampen. Het is lastig voor zorgboeren om structurele financieringsmiddelen te vinden. Ook het onderaannemerschap bij andere instellingen is onzeker vanwege de afhankelijkheidspositie en leidt tot minder hoge vergoedingen dan bijvoorbeeld via het Persoonsgebonden budget (Pgb).

“De kleinschaligheid en persoonlijke aandacht en ruimte worden niet betaald. De begeleidingsvraag en intensiteit uitdrukken in eenvoudige meetbare taal richting het zorgkantoor is lastig. Buitenstaanders en gasten zien vaak in eerste instantie mensen van hoog niveau en krijgen snel het idee dat de begeleidingsvraag klein is. In bijna alle gevallen is het tegenovergestelde waar.”

“Alle instellingen met een AWBZ indicatie willen geen onderaannemerschap meer afsluiten. Ze willen hun geld niet buiten de deur besteden, zeker niet nu de zorgzwaartepakketten worden ingevoerd. Als zorgboer wordt je gezien als concurrent.”

“We zouden liever cliënten met een Pgb hebben omdat we nu erg afhankelijk van de GGZ-instelling zijn. Met een Pgb ben je bovendien meer zeker van je inkomsten op de lange termijn.”
Zorgboeren over financiële knelpunten

Foto: Anders Rosenlund

Zorgboer en mantelzorg

Veel boeren beseffen niet dat zij door de opvang op de boerderij óók een belangrijke functie vervullen voor eventuele mantelzorgers. De boeren willen in de eerste plaats de deelnemer een goede zorgplek bieden; slechts de helft ziet het tijdelijk ontlasten van de mantelzorgers als (neven)doel. Zorgboeren stellen daarom de zorg voor de deelnemer voorop en vergeten daarbij soms dat zij indirect ook zorgverlichting bieden aan de mantelzorgers. De mantelzorgers geven de zorg beter uit handen indien er regelmatig sprake is van communicatie met de zorgboer.

Minder dan de helft van de zorgboeren heeft rechtstreeks contact met de mantelzorger, contact vindt vooral plaats bij de intake. Daarna is er soms structureel overleg met de mantelzorger, bijvoorbeeld een of twee keer per jaar. Bijna de helft van de boeren staat open voor meer contact en overleg met de mantelzorger, maar wil daarbij ook de deelnemer zelf betrekken. Wanneer de deelnemer via een zorginstelling of de sociale dienst binnenkomt, is er doorgaans ook later geen contact met de mantelzorger.

Contact tussen zorgboer en mantelzorger:

“De deelnemer bepaalt of de mantelzorger die bij het netwerk hoort wordt uitgenodigd voor gesprekken. Indien de deelnemer dit wenst, kunnen mantelzorgers of andere begeleiders wel deelnemen aan gesprekken”, aldus een zorgboer.

Een mantelzorger geeft echter aan: “Mijn zoon gaat nu ruim zes maanden naar de zorgboerderij. Ik kan altijd overleggen met de zorgverleners daar; toch heb ik ook aangegeven dat ik graag betrokken wil worden bij overleg over werkzaamheden en nieuwe leerpunten.”

Respijt voor de mantelzorg – kansen voor zorgboeren

Mantelzorgers zijn bij zorgboeren nog beperkt in beeld en daarmee laten zorgboeren kansen liggen, zo kunnen we concluderen uit de uitkomsten van het verkennend onderzoek. Door te luisteren naar mantelzorgers en in te spelen op hun respijtbehoefte en op de knelpunten die zij aangeven kunnen zorgboeren hun bestaande zorgaanbod verbeteren en er meer deelnemers mee bereiken.

*“Ik ben er van overtuigd dat het voor sommige cliënten een heerlijk verblijf kan zijn op een zorgboerderij. Afhankelijk van de behoefte aan zorg voor dieren of voor planten of voor rust. Het is belangrijk dat er inzichtelijk gemaakt wordt voor naastbetrokkenen en patiënten welke variatie aan activiteiten een zorgboerderij kan bieden.”
Een mantelzorg.*

Foto: Mee Lin Woon

Door zich te profileren als ‘respijtoorziening’ kunnen ze bovendien hun zorgaanbod uitbreiden. Als respijtoorziening komen zorgboerderijen ook beter in beeld bij belangrijke verwijzers en bij mogelijke samenwerkingspartners. Én – niet onbelangrijk - bij de gemeente, die vanuit de Wmo verantwoordelijk is voor de ondersteuning van mantelzorgers.

Wat is er nodig om deze kansen te benutten?

Hieronder werken we vier voorwaarden uit. De eerste twee, persoonlijke en professionele begeleiding en afstemming op het ggz-ziektebeeld zijn voor mantelzorgers zelf belangrijk. De laatste twee, beeldvorming en bekendheid en de financiële basis zijn meer algemene basisvoorwaarden voor het functioneren van de zorgboerderij.

Persoonlijke en professionele begeleiding

Een persoonlijke en professionele begeleiding van hun naaste is de belangrijkste voorwaarde die mantelzorgers stellen aan het aanbod van de zorgboerderij.

Mantelzorgers hechten vooral aan de kleinschalige, persoonlijke aanpak die de meeste zorgboerderijen bieden. Het begeleiden van ggz-cliënten, vaak met meervoudige problematiek, vraagt om een specifieke, deskundige aanpak. Vooral veel zorgboerinnen hebben deze kennis in huis, maar ook andere begeleiders dienen over deze kwaliteiten te beschikken. Zij moeten affiniteit hebben met de doelgroep en voldoende zijn toegerust om hen gerichte begeleiding

te bieden.

Voor de ggz-doelgroep is het bovendien belangrijk dat veelal dezelfde begeleiders aanwezig zijn.

“Let op: psychiatrisch patiënten zijn niet zwakbegaafd! Er zijn HBO-ers bij en zelfs universitair geschoolden. Men moet hen niet behandelen alsof er iets mis zou zijn.”

Een mantelzorger.

Een ander aspect dat vanwege de zwaardere problematiek van de ggz-doelgroep extra aandacht verdient, is de groepssamenstelling. Op veel zorgboerderijen wordt gewerkt met deelnemersgroepen van gemengde samenstelling. Een balans tussen gemixte doelgroepen kan heilzaam zijn, mits de behoefte van de enkeling goed in het oog wordt gehouden. Een te grote of te heterogene groepssamenstelling kan leiden tot minder toegespitste en dus minder adequate zorg.

“Er moet een bepaalde balans in de groep zijn: niet teveel mensen die lijden onder depressie en niet te veel autisten bij elkaar in de groep. De juiste mix is prachtig: men helpt elkaar doordat er beperkingen en stoornissen op verschillende vlakken zijn.”

Een zorgboer.

Maar ook de mantelzorgers zelf verdient persoonlijke aandacht. Voor velen geldt dat ze de zorg pas echt uit hun hoofd kunnen zetten als ze goed op de hoogte zijn van de gang van zaken. Mantelzorgers waarderen het contact met de zorgboer en willen graag meer structurele contactmomenten, eventueel aan de hand van een begeleidingsplan. Een goede overdracht, bijvoorbeeld door middel van een logboek of 'blog' op een website is daarvoor van belang. Door regelmatige overdracht van mantelzorgers naar zorgboer en vice versa kan de zorg het meest passend gemaakt worden voor de cliënt. Zowel begeleiders als mantelzorgers profiteren hiervan.

“Als mijn zoon er zou werken en wonen, dan zou ik graag de mogelijkheid willen hebben om hem een keer te bezoeken en dan tegelijk te kijken wat hij op de zorgboerderij doet.” Een mantelzorgers.

AANBEVELINGEN

1. **Zorg voor voldoende deskundigheid en continuïteit bij de begeleiding.** Begeleiders moeten bekend zijn en affiniteit hebben met de doelgroep volwassen ggz-cliënten. Zorg zo nodig voor bijscholing van medewerkers.
2. **Probeer mee te gaan met de ontwikkelingen op het gebied van kwaliteitskeurmerken en certificering, zodat de zorg in die termen omschreven kan worden en financiering mogelijk eerder wordt toegekend.** Ook veel mantelzorgers hechten aan een dergelijk keurmerk, omdat dit hen meer zekerheid biedt dat hun naaste op de zorgboerderij in goede, “betrouwbare” handen is. Hierdoor durven ze de zorg eerder uit handen te geven.
3. **Zoek samenwerking met ggz-instellingen en andere experts voor het inschakelen van specifieke kennis en kundigheid inzake de problematiek van de ggz-doelgroep.** De ggz-instelling kan tevens fungeren als achterwacht om de deelnemer eventueel naar te verwijzen. De zorgboerderij kan tevens zelf een professional in dienst nemen.

4. Het kleinschalig en laagdrempelig zorgaanbod van de zorgboerderij wordt door mantelzorgers en ggz-cliënten zeer gewaardeerd. Blijf de zorgboerderij daarom profileren op deze eigenschappen. Pas eventueel de activiteiten aan of breid de activiteiten uit met een aanbod dat past bij de doelgroep.
5. Zorg voor een goede mix in de groepssamenstelling en win daarvoor zo nodig deskundig advies in.

6. Betrek de mantelzorger vanaf het begin bij de zorg, door de mantelzorger uit te nodigen bij de intake en bij periodiek overleg. Maak afspraken over de wijze van communiceren en de frequentie van het contact. Regelmatig overleg maakt het bovendien mogelijk om, indien nodig, ad hoc opvang in te zetten.
7. Blijf via landelijke en regionale verenigingen van zorgboeren op de hoogte van de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van landbouw en zorg. Lidmaatschap van de landelijke Verenigde Zorgboeren kan nuttig zijn voor bekendheid van de zorgboerderij en voor het verkrijgen van informatie over nieuwe ontwikkelingen.
8. Zoek contact met scholen in de regio die opleidingen aanbieden op het gebied van zorg en leefomgeving. Stagiaires van deze opleidingen kunnen worden ingezet op de zorgboerderij; ook kunnen de scholen mogelijk een bijdrage geven aan de deskundigheidsbevordering van begeleiders en vrijwilligers. Diverse Agrarische opleidingscentra (Aoc's) bieden opleidingen op dit gebied; een voorbeeld is Edudelta in Goes (www.edudelta.nl). Zie ook het opleidingsoverzicht op het gebied van zorg en leefomgeving op <http://zorglandbouw.nl> en het cursusaanbod van de Verenigde Zorgboeren op www.landbouwwzorg.nl.

Afstemming op het ggz-ziektebeeld

“Mijn man weigert hulpverlening en geeft verder aan niet met ‘gestoorden’ te willen samenzijn.”
Een mantelzorger.

Kenmerkend voor het ziektebeeld van veel deelnemers uit de ggz-doelgroep is dat het vaak om een meervoudige problematiek gaat, die zich onder meer uit in het ontbreken van motivatie, snel overprikkeld zijn, angst voor het onbekende (nieuwe activiteiten worden als bedreigend ervaren) en een gebrek aan ziekte-inzicht en -besef. Deelname aan de zorgboerderij wordt dan ook doorgaans pas na enige gewenning als positief ervaren.

Mantelzorgers benadrukken dat een (lange) trein- of busreis naar de zorgboerderij daarom een hoge drempel vormt voor deze doelgroep. Uit de inventarisatie blijkt dat uitbreiding van logeermogelijkheden voor deze doelgroep hierin een belangrijke rol kan spelen. De cliënt kan dan rustig wennen aan de omgeving, de andere deelnemers en hoeft niet te reizen.

Een oriëntatiemiddag voor een potentiële ggz-deelnemer (bv. met schizofrenie) kan er als volgt uit zien:

- de zorgboer geeft één-op-één of in een klein groepje informatie over de werkzaamheden op de zorgboerderij
- de middag duurt niet te lang
- het programma is gestructureerd: de deelnemer weet wat er van hem wordt verwacht gedurende de dag en ook daarna
- de informatiestromen zijn beperkt (niet én muziek, én kraampjes, én werkzaamheden laten zien)
- de potentiële deelnemer kan worden gebracht door een ‘maatje’ of met een vrijwilligersbus. Of biedt de cliënt de mogelijkheid diens mantelzorger mee te nemen, zodat er iemand is waarmee de ggz-cliënt vertrouwd is.

AANBEVELINGEN

1. Stel u op de hoogte van de specifieke kenmerken van ggz-problematiek of laat u daarover informeren door bijvoorbeeld GGZ-Steunpunten in de regio. Via een GGZ-Steunpunt kunt u bovendien te weten komen welke doelgroepen lokaal nog weinig in beeld zijn en hier uw aanbod op aanpassen. Afhankelijk van de lokale situatie kan eventueel gekozen worden voor één specifieke doelgroep, zodat de zorgboerderij de begeleiding voor deze doelgroep kan specialiseren.
2. Bied potentiële deelnemers en hun mantelzorgers verschillende mogelijkheden om zich te oriënteren en nader kennis te maken met de gang van zaken op de boerderij. Mantelzorgers hebben op dit gebied vaak andere wensen en behoeften dan ggz-cliënten zelf. Probeer hierop in te spelen. Voor de deelnemers is het belangrijk om te kunnen wennen en niet met te veel prikkels in aanraking te komen; voor hen is een individuele kennismaking daarom vaak meer geschikt. Voor mantelzorgers kan een ‘open dag’, een prettige manier van kennismaken zijn. Hierbij kan ook worden aangesloten bij de landelijke open dag, welke in de zomer plaatsvindt.
3. Maak duidelijk wat er van de cliënt verwacht wordt en welke werkzaamheden er allemaal zijn. Baak taken duidelijk af en bied structuur. Probeer niet te veel informatie tegelijk te geven.
4. Stem de activiteiten af op de doelgroep: verwacht niet te veel en niet te snel resultaten.
5. Besteed aandacht aan de bereikbaarheid van de boerderij. Schakel zo nodig een vrijwilligersbus in of een ‘maatje’ die de deelnemer haalt en brengt. Een maatje kan soms als relatieve buitenstaander de deelnemer op een meer ontspannen manier over de drempel helpen dan de mantelzorgers. Hierbij kunnen lokale vrijwilligersorganisaties of vrijwilligerscentrales worden betrokken.
6. Inventariseer samen met de (lokale) familieorganisaties (zoals Ypsilon, Labyrinth) en bijvoorbeeld het lokale Steunpunt Mantelzorg de wensen en behoeften van de cliënten en hun mantelzorgers voor het type aanbod (dagbesteding, logeeropvang). Mantelzorgers hebben vaak goede ideeën voor (uitbreiding van) activiteiten. Indien logeeropvang gewenst is, kan gedacht worden aan de nachtelijke inzet van een professionele begeleider. Hierdoor blijft de privacy van de zorgboer gewaarborgd.

Foto: Maxime Perron Caissy

Uitbreidingsideeën van mantelzorgers:

- “Dagbesteding op een zorgboerderij voor ouderen zou heel wenselijk zijn. Ouderen kunnen hun kennis van vroeger overdragen aan de jongeren. Bijvoorbeeld appelmoes maken, pruimen inmaken, groenten invriezen.”
- “Het zou mogelijk moeten zijn dat mensen die uit huis gezet zijn op een zorgboerderij kunnen werken en wonen. Dit biedt een mogelijkheid om tot rust te komen en kan als overbruggingperiode fungeren tot elders een geschikte woonplek is gevonden.”
- “Het zou mooi zijn als er samenwerking zou worden gezocht met andere organisaties waar werk gedaan kan worden. Bijvoorbeeld het opknappen van klimtoestellen van de peuterspeelzaal. Zo kan op de zorgboerderij het aanbod van maatschappelijk nuttige werkzaamheden worden uitgebreid.”
- “Zorgboerderijen bieden waardevolle mogelijkheden voor ‘onze’ mensen. Echter, niet iedereen heeft hiervoor interesse. Zou het een idee zijn om naar analogie ‘zorgcampings’ op te zetten, dat wil zeggen een camping waar ‘onze’ mensen in vakantiefier mee kunnen werken?” Hierbij kan wellicht ook gedacht worden aan boerderijen waar al vakantieplekken bestaan die uitgebreid kunnen worden als ‘zorg-vakantie’ plekken.

Beeldvorming en bekendheid

Niet alle mantelzorgers en volwassen ggz-cliënten zijn bekend met het aanbod van de zorgboerderij. Zij hebben nooit aan de zorgboerderij als dagbesteding gedacht, of de zorgboerderij nooit als respijtzorgvoorziening gezien. Vaak zijn ze ook niet op de mogelijkheid geattendeerd door huisartsen, psychiaters of andere mogelijke verwijzers.

Een overgrote meerderheid van deze mantelzorgers is van mening dat de zorgboerderij mogelijk wel een geschikte zorgvoorziening voor hun naaste is. Zij verwachten echter dat hun naaste niet naar de boerderij zal willen. Dit heeft onder meer te maken met het beeld dat de naaste van de zorgboerderij heeft, zoals vooronderstellingen over het aanbod aan activiteiten. Indien mantelzorgers zelf meer op de hoogte zijn van het aanbod van de zorgboerderij, kunnen zij een belangrijke toeleider zijn om de naaste te enthousiasmeren voor deelname.

“Mijn zus zal alleen al om het woord ‘zorgboerderij’ weigeren om zelfs maar te gaan kijken.”

Een mantelzorger.

AANBEVELINGEN

1. **Breng de unieke aspecten van de eigen zorgboerderij in kaart vanuit het perspectief van deelnemers en mantelzorgers. Specificeer voor beide doelgroepen waarom ze gebruik zouden moeten maken van de diensten van de zorgboerderij. Profileren van het aanbod, als verantwoorde en zinvolle dagbesteding voor de ggz-cliënt en als welkome adempauze voor diens mantelzorger, is uiterst belangrijk voor het krijgen van deelnemers en vinden van financiering.**
2. **Bedenk een mooie naam voor de zorgboerderij waardoor de nadruk niet meer op de zorg ligt. Zo kan de naam “Zorgboerderij de Hoeve” volstaan als “De Hoeve”. Ook in de omschrijving van de activiteiten kan de nadruk worden gelegd op het maatschappelijk nut of de zinvolheid van de zorgboerderij. Woorden zoals duurzaamheid, groen, biologisch of ecologisch zijn begrippen die een belangrijke rol kunnen spelen in de beeldvorming over de zorgboerderij.**
3. **Inventariseer belangrijke verwijzers en/of samenwerkingspartners (denk aan Wmo-loket, Steunpunten Mantelzorg, meldpunten informele zorg, ggz-instellingen, artsen, familie- en**

cliëntorganisaties). Verwijzers en samenwerkingspartners kunnen uw activiteiten aanbod bij de doelgroep onder de aandacht brengen. Ga zorgvuldig na welke mogelijkheden er zijn tot samenwerking en onderlinge afstemming. Breng hierbij de unieke aspecten van de zorgboerderij in beeld en vul waar mogelijk andere partijen aan.

4. Ga per doelgroep na hoe beeldvorming en bekendheid van de zorgboerderij versterkt kan worden. Denk bijvoorbeeld aan folders voor cliënten, mantelzorgers en verwijzers en aan een oriëntatiemiddag voor potentiële deelnemers. Of aan een interview in de lokale krant of een nieuwsitem op de lokale TV-zender. Het is van belang dat de PR aansluit bij de wensen en behoeften van de doelgroep. Potentiële deelnemers hebben andere informatie nodig dan mantelzorgers. Ook verwijzers, partners en financiers vragen een eigen benadering.
5. Zoek eventueel aansluiting met andere zorgboerderijen in de buurt, bijvoorbeeld door krachten te bundelen in een platform of stichting. Ook kan gedacht worden aan aansluiting bij de Verenigde Zorgboeren. Met andere zorgboeren kan meer bekendheid worden gegeven aan de respijtfunctie voor mantelzorgers en het zorgaanbod voor ggz-cliënten. Ook wanneer er sprake is van knelpunten kan samen naar oplossingen worden gezocht.

6. Inventariseer mogelijke financiers, zoals de gemeente (op grond van de Wmo), politieke partijen, fondsen, service organisaties (zie ook 'De financiële basis'). Bied hen een brochure of meeloopmiddag aan zodat zij een goed beeld krijgen van de mogelijkheden die de zorgboerderij biedt.

7. Maak gebruik van of verwijs naar reeds bestaand materiaal om het aanbod in beeld te brengen. Denk hierbij aan ontwikkelde brochures door de Verenigde Zorgboeren of bestaand filmmateriaal. Een voorbeeld van filmmateriaal over zorgboeren is de zesdelige tv-serie *Boer & Zorg*.

De zesdelige tv-serie *Boer & Zorg* wordt door de RVU uitgezonden. Regisseur en producent Bob Entrop geeft in de serie het dagelijks leven op drie verschillende zorgboerderijen weer. Hierbij gaat het om autistische kinderen en volwassenen, mensen met een psychische beperking of achtergrond als burn-out of depressie, ex-verslaafden en ouderen met dementie of Alzheimer.

Meer informatie: www.rvu.nl

Unieke aspecten van de zorgboerderij

Voor deelnemers (zie ook o.a. Elings 2004, 2005, 2009)

- de rust en ruimte van de boerderij
- het werken in de vrije natuur en buitenlucht
- de sfeer op de boerderij
- de kleinschaligheid
- persoonlijke begeleiding op een laagdrempelige manier
- het op natuurlijke wijze aangaan van sociale contacten
- meer eigenwaarde en zelfvertrouwen door bijdrage aan zinvol en nuttig werk
- fysiek een betere conditie door het werken
- een zinvolle dagbesteding
- gevarieerd activiteitenaanbod (zoals theeschenkerij, dierenverzorging, technisch reparatiewerk) waardoor persoonlijk maatwerk op alle niveaus mogelijk is
- ontspanning en afleiding in een levendige setting
- contact met dieren

Voor mantelzorgers

- zelf even vrij van zorg terwijl de naaste in goede handen is
- regelmatig contact met de zorgboer en goede informatie over de voortgang

Voor verwijzers

- een betrouwbaar verwijzadres waar ggz-cliënten goed begeleid worden
- een plek waardoor mantelzorgers de zorg met een gerust hart kunnen overdragen

Voor de gemeente

- een betrouwbare aanbieder van respijtzorg voor de mantelzorg (prestatieveld 4)
- een unieke dagbesteding voor de ggz-cliënt (prestatieveld 8)

“Ik heb een aantal jaren geleden een excursie naar een zorgboerderij in de Flevopolder georganiseerd voor Ypsilonleden uit onze regio. Men was zeer enthousiast!” Een mantelzorger.

In de brief “voortgangsrapportage pakket-maatregelen AWBZ 2009” van staatssecretaris Bussemaker aan de Tweede Kamer (23 juni 2009) schrijft zij over de zorgboeren:

“De toekomst van de zorgboer(in) hangt vooral af van de vraag of hij zich weet te profileren als sterke partij en weet in te spelen op veranderingen in de zorgsector.”

De financiële basis

De financiële basis van de zorgboerderij is voor bijna alle zorgboeren een grote bron van zorg en ook de grootste belemmering bij het realiseren van een professioneel en kleinschalig zorgaanbod. Bijna alle zorgboeren krijgen financiering voor de zorg vanuit de AWBZ (indicatie begeleiding), in natura of via het Pgb. Knelpunten die de boeren aangeven zijn onder meer de hoogte van de vergoeding, de afhankelijkheid van de ggz-instellingen (meestal fungeert de boer als onderaannemer) en over het feit dat de inkomsten variabel (persoonsgebonden) zijn. De recente wijzigingen in de AWBZ en de komst van de Wmo vergroten de onzekerheid over de financiële basis. Daarom is het belangrijk dat zorgboeren “zich breder (...) oriënteren dan alleen de vergoeding via AWBZ-begeleiding”, aldus staatssecretaris Bussemaker (23 juni 2009).

AANBEVELINGEN

Voor het verbreden van de financiële basis van de zorgboerderij kan gedacht worden aan:

1. Subsidies en fondsen op het gebied van respijtzorg of het uitbreiden van respijtzorgvoorzieningen (zoals logeermogelijkheden). Ook kan gedacht worden aan landbouwfondsen. Meer informatie hierover staat op diverse websites, zoals www.landbouwzorg.nl.
2. Werven van sponsors en ‘vrienden van’ in het eigen netwerk van deelnemers, mantelzorgers, medewerkers en sympathisanten.

Foto: Janne Brodin

3. Wmo-financiering op grond van prestatievelde 4 (het ondersteunen van mantelzorgers en vrijwilligers) en 8 (het bevorderen van openbare geestelijke gezondheid), en de gemeentelijke plicht “voorzieningen te treffen ter compensatie van de beperkingen die burgers ondervinden in de maatschappelijke participatie. De gemeenten kunnen hier collectieve welzijnsarrangementen contracteren, waaronder zorgboerderijen”, aldus Bussemaker in haar brief aan de Tweede Kamer (23 juni 2009). Zorgboeren kunnen gemeenten hierop aanspreken en zich bij gemeenten profileren door de gemeente (meer) op de hoogte te stellen van het belang van (respijt)zorg geboden door de zorgboerderij (zie “Beeldvorming en bekendheid”). Voorbeeld hiervan is Landzijde.

“Bij de boer. Elke dag, buitengewoon. Sinds 2003 behoort Landzijde tot één van de AWBZ erkende zorginstellingen in Nederland. Gemeenten maken in het kader van de WMO voor hun inwoners steeds vaker gebruik van Landzijde en ook via UWV kunnen mensen trajecten volgen. Amsterdam heeft als gemeente een contract met Landzijde afgesloten om activeringstrajecten en maatschappelijke opvang op de zorgboerderijen aan mensen met een langdurige bijstandsuitkering aan te kunnen bieden.”

Ook mensen met een Pgb kunnen bij Landzijde terecht.”

Van: <http://landzijde.sitestudio.nl/Informatie>

4. Financiering vanuit Pgb, door cliënten en mantelzorgers (meer) te informeren over de mogelijkheden van zorg op de zorgboerderij.
5. Financiering vanuit de AWBZ op grond van de functie Begeleiding (Groep of Individueel). Hierbij is het van belang dat zorg voor lichtere psychiatrische problematiek niet meer wordt vergoed door de AWBZ. Zorgboeren kunnen ervoor kiezen zich meer te richten op zwaardere AWBZ-cliënten, die nog wel Begeleiding uit de AWBZ krijgen. Ook hierbij geldt echter een maximalisering van het aantal uren zorg dat vergoed wordt. Het CIZ kan ook diverse vormen van respijtzorg indiceren, welke via de AWBZ worden gefinancierd, namelijk dagopvang, respijtzorg en logeeropvang, onder de functie tijdelijk verblijf.
6. Financiering door samenwerking met of het aangaan van onderaannemerschap bij bijvoorbeeld een ggz-instelling, mits onder goede voorwaarden omdat de vergoeding vaak lager is dan wanneer de deelnemer rechtstreeks naar de zorgboerderij komt. Voordeel hiervan is dat er sprake kan zijn van een meer structurele toestroom van cliënten en financiële middelen.

“Mijn zoon verblijft vijf dagen per week in een begeleid wonen project. Hiervan gaat hij twee dagen per week naar een zorgboerderij. In de weekeinden verblijft hij bij mij thuis.”

Een mantelzorger.

Foto: Sanja Gjenero

Foto: Joe Zlomek

“Voor de deelnemers is werken onder druk onmogelijk. Je wordt geen zorgboer voor de inkomsten van deelnemers. Deelnemers moeten daarom niet de dwang voelen om te komen. De zorgboer kan de zorg makkelijker garanderen als de financiën vast staan. Daar kan je op rekenen. Zo werk je meer ontspannen.”
Een zorgboer.

7. Financiering in het kader van arbeidsre-integratie. Op de website van de Verenigde Zorgboeren is een handboek te vinden over de financiële regelingen betreffende arbeidsre-integratie, zie: http://www.landbouwzorg.nl/handboek/Handboek_LZ_juni2009.pdf
8. Financiering door de toename van de verkoop van (landbouw) producten of het verlenen van een dienst (zoals theeschenkerij, verjaardagsfeestjes, kaasmakerij et cetera).
9. (Aanvullende) financiering via eigen bijdrage van cliënt en/of mantelzorger.

Tot **slot**

Foto: Fred Fokkelman

Deze brochure wil zorgboeren bekend maken met de respijtfunctie die zij veelal al onbewust vervullen voor mantelzorgers van volwassen ggz-cliënten. Door tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van mantelzorgers en potentiële deelnemers creëert de zorgboerderij kansen om deze doelgroep beter aan te spreken en zorg-op-maat te bieden. Mantelzorgers worden door het aanbod van de zorgboerderij verlicht in hun zorg en deelnemers kunnen terecht in een prettige omgeving.

Zorgboeren staan hiermee voor een interessante uitdaging, waaraan zij met de al aanwezige passie voor hun werk zorg nog beter vorm kunnen geven.

***“Voor ons als ouders is het belangrijk onze dochter te plaatsen op een plek die voor haar zo optimaal mogelijk is. Dat geeft ons de meeste rust. Zo’n plek is een boerderij met paarden en een mogelijkheid om te wonen samen met mensen met een vergelijkbare hulpvraag.”
Een echtpaar.***

Meer informatie

www.expertisecentrummantelzorg.nl

De website van het Expertisecentrum Mantelzorg geeft informatie over mantelzorg en respijtzorg.

www.clientondersteuninggggz.nl

Deze website geeft informatie over ggz-problematiek, ggz-steunpunten en ggz-cliëntondersteuning. Dit laatste bestaat uit informatie, advies en ondersteuning voor mensen met psychische of psychosociale problemen.

www.farmingforhealth.org/countries/netherlands

Internationale website met informatie en verhalen over landbouw en zorg in Nederland en andere landen.

www.groenezorg.be

Website voor Vlaamse zorgboeren, met veel nuttige informatie over het hoe en wat van zorgboerderijen en een goed kwaliteitssysteem.

www.invoeringwmo.nl/WMO/nl-NL/Prestatievelden/Prestatievelden.html

Website met informatie over de Wmo.

www.landbouwplus.nl

Website voor zorgboeren die advisering willen over landbouw & zorg.

www.landbouwzorg.nl

Website van de Verenigde Zorgboeren waarop algemene inhoudelijke informatie wordt aangeboden over landbouw en zorg.

<http://landzijde.sitestudio.nl/Zorgboerderijen/>

Website met informatie over en voor zorgboerderijen in Noord-Holland.

www.mezzo.nl

Website van Mezzo. Mezzo geeft steun, informatie en advies en behartigt de belangen van mantelzorgers en de vrijwilligerszorg.

www.platformggz.nl

Website van het Landelijk Platform GGz. Het Landelijk Platform GGz is een koepel van 21 cliënten- en familieorganisaties in de ggz. Het Platform behartigt de belangen van alle mensen met psychische problemen en hun familie/naastbetrokkenen.

www.zorgboeren.nl

Website met informatie over de zorgboeren die lid zijn van de Verenigde Zorgboeren.

www.zorgboerenbezig.nl

Website met informatie over en voor zorgboerderijen in Gelderland.

www.zorgboerderijgids.nl

Website met informatie over zorgboerderijen, vacatures en opleidingen.

<http://zorglandbouw.nl>

Website met informatie over de Dag van de Zorglandbouw. De website biedt tevens informatie over het Opleidingennetwerk Zorg & leefomgeving.

Foto: Jay Simmons

Geraadpleegde literatuur

Baars, E., Elings, M., Hassink, J. (2009) *De Hoge Born verbindt, kwaliteiten en effecten van zorgboerderij De Hoge Born*, Wageningen UR

Boer, A. de (2009) *Mantelzorgers van mensen met psychische problemen en een verstandelijke beperking; landelijk beeld*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Boer, A. de e.a. (2009) *De toekomst van de mantelzorg*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

Bussemaker (23 juni 2009), brief aan de Tweede Kamer “Voortgangsrapportage pakketmaatregelen AWBZ 2009”.

Elings, M. (2004) *Boer, zorg dat je boer blijft! Een onderzoek naar de specifieke waarden van een bedrijfsmatige zorgboerderij*, Wageningen UR: Plant Research International (Rapport 194B)

Elings, M., Erp, van N. & Hoof, van F. (2005) *De waarde van zorgboerderijen voor mensen met een psychiatrische of verslavingsachtergrond. Voorstudie en aanzet tot een onderzoeksprogramma*, Wageningen UR: Plant Research International (Rapport 97)

Ganzewinkel, van. J. (2000) *Met beide benen op de boerengrond, de zorgboerderij voor ouderen als kansrijk initiatief*, Bunnik: SNFO

Hassink, J., Elings, M. & Steenstra, F. (2007) *Kwaliteit van zorglandgoederen*, Wageningen UR: Plant Research International (Rapport 136)

Hassink, J., Elings, M. Ferwerda, R. & Rommers, J. (2007). *Meerwaarde Landbouw en Zorg. Systeeminnovatie*, Wageningen UR: Plant Research International

Hassink, J. Ketelaars, D. (2003) *De bodem onder de zorgboerderij*, Handboek Dagbesteding, Wageningen UR: Plant Research International

CIZ indicatiewijzer (2008): Toelichting op de Beleidsregels indicatiestelling AWBZ 2009, zoals vastgesteld door het ministerie van VWS, www.ciz.nl

Huppes, W. *Zorgboerderij niet weg gaan regelen* in: Het Financiële Dagblad d.d. 28 september 2009, <http://www.fd.nl/artikel/13316453/zorgboerderij-niet-weg-gaan-regelen>

expertisecentrum
mantelzorg

Catharijnesingel 47
3511 GC Utrecht
Postbus 8228
3503 RE Utrecht
Telefoon 030 - 7892300
Fax 030 - 7892599
info@expertisecentrummantelzorg.nl
www.expertisecentrummantelzorg.nl